

Hylkeenpyynti

Hylkeenpyynti on ollut Merenkurkun saaristoväestölle historiallisesti hyvin tärkeä elinkeino. Kun Pohjanlahden rannikot asutettiin, hylkeenpyynti ja kalastus olivat ensimmäisille pysyville asukkaille elämän edellytys. Kalastuksen ohella hylkeenpyynnillä oli tärkeä taloudellinen merkitys.

HYLJEVERKOT. KUVA: TUIJA WAREN
LUPA: MERENKURKUN VENEMUSEO - MALAX MUSEIFÖRENING R.F.

Omavaraistalouden aikaan saaristolaiset käänivät mantereelle selkensä ja omistautuivat meren hylje- ja kalavarannoille. Olaus Magnus kirjoitti pohjoisten kansojen historiassa 1500-luvulla merivasikoista, joita esiintyi runsaslukuisina Pohjanlahdessa ja Suomenlahdessa. Hänen kuvauksensa on kiinnostava, koska siitä ilmenee selvästi kyseessä olevan harmaahylje. Hylkeenmetsästäjä vaanii hyljettä hyljekehänsä kanssa tai ”kutsuu merivasikkaa amмумalla samalla tavalla kuin se”. Magnus kuvaa edelleen, miten vasikat kerääntyvät suuriksi laumoiksi lepäämään ja mölyämään.

Aktiivinen hylkeenmetsästys oli kalastuksen ja maanviljelyksen lisäksi yksi tekijä 1500-luvun väestönkasvuun. Vuonna 1551 papiston kymmenykset kulkivat traanina sekä hylkeen- ja kuutinnahkoina Musta-

saaren voudille - eli kruunulle. Muistiin on merkitty veneiden määrä, osuudet ja saaliin koko. Voudin luettelosta vuodelta 1560 ilmenee, ettei hyljepyyssyä vielä oltu otettu käyttöön. 1500-luvulla hylkeenpyyntiä harjoitettiin lähes vuoden ympäri - avovedessä syksyllä ja talvella, eri tavoin jään alla marianpäivään (25.3.) asti ja sen jälkeen jäällä.

Verkolla hyljettä pyydettiin syksyisin etenkin Mustasaaren pitäjässä, joka tuotti jopa 10 000 kg traaniöljyä vuodessa. Syksyllä ja kevättalvella hylkeillä oli paksu rasvakerros, kun taas loppukevällä ja kesällä ne laihtuivat ja vaihtoivat karvaa, mikä myös ohjaili pyyntiä ja sitä, milloin saaliista oli eniten hyötyä.

Hylkeenpyyntiä koskevat käsitykset ja määräykset vaihtelivat. Vuodelta 1590

olevan kuninkaallisen asetuksen mukaan kaikki kuutit olivat rauhoitettuja ja kaikki metsästysretket kiellettyjä marianpäivään asti. Asetus aiheutti Merenkurkussa vastarintaa, sillä parhaan hylkeenpyyntiajan katsottiin yleisesti ajoittuvan Matin päivän (24.2.) ja marianpäivän välille. Asenteet hylkeitä kohtaan ovat vaihdelleet vuosisatojen kuluessa. 1700-luvulla hylje luokiteltiin tuhoeläimeksi, ja niitä jopa käskettiin tappamaan.

Hylkeensoudut, hylkijäpyynti ja kaukopyynti olivat pyyntitapoja, jotka keskittyivät osittain kaukaisille alueille, kun taas hyljematalikoilla metsästettiin lähellä rantaa, kiintojään ulkoreunassa ja ajelehtivien jäiden läheisyydessä.

1600-luvulla hylkijäpyynnin merkitys kasvoi, sillä lyhyemmällä reissuilla hylkeitä voitiin metsästää ampuma-aseilla. Vuonna 1815 kirjattiin muistiin, että hylkeenpyynti on silakan kalastuksen jälkeen kannattavin kalastajaväestön elinkeino ja että vaaralliset kaukopyyntimatkat oli valtaosin lopetettu lukuun ottamatta Maalahden pitäjää.

Pohjanmaalla pyydettiin jopa 15 000 hyljettä vuodessa, ja pyyntiin osallistui jopa 90 prosenttia verovelvollisesta miespuolisesta väestöstä. Hylkeenpyynti laantui 1700-luvulla, minkä arvellaan johtuneen ilmaston viilentymisestä ja siitä, että harmaahylje viihtyi kevättalvella Itämeressä. Hylkeenpyynti yleistyi jälleen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvulla, koska hyljettä alettiin pitää vahinkoeläimenä ja käyttöön otettiin tapporaha, joka elvytti hylkeenpyyntikulttuuria.

Hylkeestä saatiin ruokaa, tuloja ja vaatteita. Hylkeenliha, jota ei käytetty kodin tarpeisiin, suolattiin, savustettiin ja myytiin. Katolisena aikana hylkeenlihalla oli suuri merkitys, koska sen syönti oli paaston aikana sallittu.

Hylkeensoutu: hylkeiden verkkopyynti

Hylkeenpyynnissä käytettiin suurisilmäistä verkkoa, joka ennen vanhaan valmistettiin hampusta. Tengströmin mukaiset neljä erilaista hyljeverkkoa olivat pitkäverkko, sulkuverkko, poikkiverkko ja pitkän riu'un tai seipään avulla viritetty stång-långnät. Pitkäverkot laskettiin jyrkien rantakallioiden viereen, toinen pää maata kohti ja toinen merelle päin. Sulkuverkko laskettiin puolimpyrään meren puolelle hyljematalikon ympäri. Lyhyempää ja syvempää poikkiverkkoa käytettiin talvisaikaan railoissa ja avannoissa, joiden läheisyydessä hylkeet oleskelivat. Stång-långnät koostui useista seipäeseen kiinnitetystä verkoista, ja sitä käytettiin salmissa ja merenlahdissa, joissa esiintyi norppia. Verkoilla pyydettiin pääasiassa norppia.

Vielä 1900-luvun alussakin hyljeverkon hampulanka kehrättiin kotona. Kolmeen verkkoon meni noin 17 kg hampua. Pestynä ja puhdistettuna saatiin 9 kg lankaa eli 3 kg lankaa verkkoa kohti. Hampulankaa keitettiin 4 tuntia, ennen kuin siitä tehtiin verkko. Padassa vuoroteltiin tuhkaa ja lankaa.

Verkko ei saanut erottua vedessä, joten se värjättiin esimerkiksi savustamalla tai keittämällä kuusen ja leppähakkeen seoksessa yhdessä tuhkan kanssa.

Yksi hyljeverkko oli 14 syltä pitkä, ja sen syvyys vaihteli 20–24 silmästä 30 silmään. Silmäkoko oli 12–14 tuumaa. 1900-luvulla hyljeverkoissa alettiin hampulangan asemasta käyttää 27-säikeistä puuvillalankaa. Alin kerros tehtiin ohuemmasta materiaalista, jotta verkko pohjaan tarttuessaan repeäisi heikoimmasta osasta. Verkossa ei ollut alapaulaa. Kohot tehtiin 60 cm:n pituisista lapiomaisista kuulista, joita oli verkossa n. 18. Verkon päässä oli nelinkermainen paula. Se päättyi 20 cm:n pituiseen

HYLJEVENE. KUVA: TUIJA WÄREN
LUPA: MERENKURKUN VENEMUSEO - MALAX MUSEIFÖRENING R.F.

silmukkaan, johon ankkuriköysi kiinnitettiin. Ankkuriköysi tehtiin hevosenjouhista, koska ne kestävät lahoamatta.

Ankkurina käytettiin noin 35 kg:n painoista kiveä, ja verkko ankkuroitiin vain yhdestä sivusta.

Hylkeenpyytäjät jaettiin joukkueisiin, joissa oli kuusi miestä. Pyyntipaikoille lähdettiin lokakuun alussa, ja pyynti jatkui meren jäätymiseen asti. Verkonlaskupaikoille saapuessaan miehet luotasivat syvyyden, jotta verkko saatiin oikeaan syvyyteen: 7 syltä 30-silmäiselle, 6 syltä 24-silmäisiä ja 4 syltä 20-silmäiselle verkolle. Verkot laskettiin riviin peräkkäin. Mikkelinsaarilla ja Storskärissä hylkeitä pyydettiin verkoilla syksyllä.

Hylkeensoutua harjoitettiin keväisin soustuveneellä. Hylkeiden tappamiseen käytettiin keihästä tai hyljepysyä. Poikkiverkkoa käytettiin jään alla, mutta pääasiassa verkkopyyntiä harjoitettiin avovedessä syksyisin, Merenkurkussa

Mikaelin päivästä (29.9.) meren jäätymiseen.

Hylkijääpyynti

Kevättalvella hylkeitä pyydettiin Merenkurkussa pääasiassa hylkijääpyyntinä. Hylkijääpyynti kehittyi kaukopyynnistä. Matka kiintojään reunalle taitettiin jalan ja mukaan otettiin pieniä veneitä ja muita varusteita. Tämän tyyppisen metsästyksen edellytys oli, että ajojää painui vasten Pohjanlahden itärannikkoa, jotta synnyttävien harmaahylkeiden läheisyyteen päästiin. Kaksi tai kolme miestä kulki pienveneellä jään reunaan, mistä käsin harmaahylkeet löytiin hengiltä ja norpat ammuttiin. Hylkijääpyyntiä harjoitettiin Matin päivän ja marianpäivän välisenä aikana (24.2.–25.3). Marianpäivän jälkeen metsästettiin ainoastaan ampumalla. Kaukopyynti väheni 1800-luvulla, kun taas hylkijääpyynti lisääntyi. Jos verkoilla saatiin enimmäkseen norppia, hylkijääpyyntimatkoilla haviteltiin harmaahylkeitä ja erityisesti niiden kuutteja.

Kaukopyynti

Merenkurkun hylkeenpyytäjät harjoittivat metsästystä eteläisiltä Ahvenanmeren saarilta aina pohjoiseen Perämerelle asti. Kustaa Vaasa kirjoitti vuonna 1551 avoimessa kirjeessä, että pohjanmaalaisilla oli oikeus harjoittaa hylkeenpyyntiä koko Pohjanlahdella, myös sen länsiosissa. Kaukopyynnin ansiosta metsästäjät eivät olleet riippuvaisia paikallisista ja alueellisista jääoloista. Metsästäjät etsivät jääalueita, joilla hylkeet oleskelivat. Normaaleina jäätalvina pyynti alkoi etelästä, mistä pyytäjät siirtyivät Ruotsin rannikkoa pitkin pohjoiseen kohti Perämerta. Perämerellä pyyntiä jatkettiin, kunnes jää suli kokonaan. Jos saalis oli hyvä, metsästäjät saattoivat palata kotiin valmistautumaan myöhäiselle pyyntiretkelle.

Cneiff erotti toisistaan varhaisemman pyyntimatkan (helmikuun alusta toukuuun loppuun), jonka aikana pyydettiin etupäässä harmaahylkeitä, ja myöhemmän pyyntimatkan (maaliskuun lopusta kesäkuun alkuun), jolla metsästettiin pääasiassa norppia.

Kaukopyyntimatka saattoi kestää jopa 3 kuukautta ilman, että metsästäjät olivat minkäänlaisessa kosketuksessa maahan, minkä vuoksi he tarvitsivat monipuoliset ja riittävät eväät ja varusteet. Jokaisella venekunnalla oli iso jääpyyntivene, jolla seilattiin avovedessä ja joka vedettiin kiintojälle. Kaikki varusteet, eväät ja saalis säilytettiin veneessä. Se toimi myös metsästäjien asumuksena. Venekuntaan kuului 7–8 miestä, ja vene oli 34–36 jalkaa pitkä ja 30 jalkaa leveä. Jotta vene olisi helppo vetää jäälle, perästä tehtiin jyrkkä ja korkea, kun taas keula oli matala ja leveä. Aikaisemmin käytettiin raakapurjetta, mutta myöhemmin siirryttiin kahvelipurjeeseen, joka oli sivutuulussa ja myrskyssä toimivampi. Ison pyyntiveneen kanssa tapahtui muutos: 1900-luvulla veneet pienenevät.

Pundardagen oli lähtöpäivää edeltävä päivä, jolloin kaikki varusteet ja ruokavarat lastattiin veneeseen. Raitandag oli päivä, jolloin lähdettiin ulkomatalikoille. Vene kuljetettiin ulkosaaristoon etukäteen, ja kaukopyyntimatka alkoi 5.2., runsaslumisina talvina hieman myöhemmin. Veneisiin otettiin mukaan myös hevosia. Liukkaalla jäällä vene voitiin siirtää purjeen avulla jäälle, mutta muuten se oli työnnettävä tai vedettävä jäälle.

Vene suojattiin teltalla, joka tehtiin aikaisemmin raakapurjeesta, myöhemmin tarikoitukseen valmistetusta suojapeitteestä. Varustukseen kuului myös pieniä kulkuveneitä, jotka oli valmistettu samaan tapaan kuin iso pyyntivene. Pikkuveneet olivat 4 metriä pitkiä ja 1,5 metriä leveitä, ja niissä oli matala köli sekä kaksi messingillä pinnoitettua jalasta.

Tärkein kulkupeli oli hyljesuksi, joka oli jonkinlainen suksen ja kelkan välimuoto. Sillä hylkeenmetsästäjä pystyi lähestymään saalistaan makuulla ja siirtymään heikon jään, railojen ja avoveden yli.

Kun pyyntivene lähti satamasta, ammuttiin yhtä monta laukausta kuin veneessä oli miehiä. Perheet järjestivät metsästysporukalle kotiintulojuhlan, jossa tarjottiin kuutinlihaa, hylkeenverestä tehtyjä veriohukaisia ja hylkeen etueviä.

Rasva raaputettiin irti nahasta 21 cm pitkällä taivutetulla veitsellä, joka oli valmistettu vanhasta viikatteesta. Rasva keitettiin ulkona padoissa. Öljy myytiin ja rahat jaettiin tasan. Myös suurin osa nahasta myytiin.

Muita pyyntimenetelmiä

Hyljeraudalla metsästettiin etupäässä syksyllä ja keväällä, jolloin saatiin sekä harmaahylkeitä että saimaannorppia. Harmaahylkeitä oli helpompi pyytää,

koska ne olivat syöteille ahneempia. Metsästykseen osallistui tavallisesti 2–3 miestä, ja jokaisella oli 1–2 hyljerautaa. Hyljeraudalla oli kaksi tehtävää – raudalla pyydettiin hylkeitä syksyllä ja talvella ja lisäksi sillä suojeltiin kalastustarpeita. Hyljeraudalla parhaat saaliit saatiin marras- ja joulukuussa. Hyljerautoja valmisti kylän seppä. Hyljerauta painoi vähintään 12 kg, ja se oli metrin pituinen.

Vekarin-käsikeihäs oli yleistyökalu, joka toimi sekä aseena että käyttöesineenä. Siinä oli 30 cm pitkä rauta, jossa oli 12 cm pitkiä väkisiä. Rauta oli kiinnitetty 160 cm pitkän puuvarren päähän. Kun metsästäjä liikkui jäällä, hän kokeili jään kantokykyä keihäällä, ja kun hylje oli ammuttu, saalis tapettiin yhdellä keihään iskulla. Keihästä voitiin käyttää myös avannon tekoon.

HYLKEENPYYTÄJÄ
KUVA: TUIJA WAREN
LUPA: MERENKURKUN VENEMUSEO-
MALAX MUSEIFÖRENING R.F.